

В. В. Лебедева,
к. е. н., доцент кафедри обліку, аналізу та аудиту,
Одеський національний політехнічний університет

АГРАРНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ З ПІДВИЩЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

V. Lebedeva,
k. e. n., assistant professor of accounting, analysis and audit, Odessa National Polytechnic University
AGRICULTURAL POLICY OF UKRAINE FOR ENHANCED SOCIAL AND ECONOMIC
EFFICIENCY OF AGRICULTURAL DIVERSIFICATION OF COMPANIES

Автор наголошує на актуальності дослідження принципів аграрної політики в контексті підвищення соціально-економічної ефективності диверсифікації аграрних підприємств. Доведено, що принципове ставлення до процесу диверсифікації гарантує результативність економічної діяльності сільськогосподарського підприємства, успіх у пошуку альтернативних джерел прибутку, раціональні взаємовідносини з конкурентами на агропродовольчих ринках, здатність підприємства до технологічних нововведень тощо. Автор розкриває складність і суперечливість процесу адаптації вітчизняного аграрного сектора економіки до умов та вимог Європейського союзу (ЄС) внаслідок природних та економічних особливостей галузі сільського господарства, його тривалою внутрішньою і зовнішньою відірваністю від розвинутих європейських країн, суттєвих розбіжностей між Україною та ЄС у визначенні пріоритетів державної аграрної політики, наголошує на необхідності продовження наукових дискусій про доступні євроінтеграційні перспективи аграрного сектора. Надзвичайно важливою в цих умовах є оцінка позитивних та можливих негативних наслідків входження до ЄС, відпрацювання власних сценаріїв євроінтеграції для аграрного сектора економіки України.

The author emphasizes the relevance of the study of the principles of agricultural policy in the context of improving the socio-economic efficiency of diversification of agricultural enterprises. We prove that the fundamental attitude to the process of diversification of economic activity ensures the effectiveness of agricultural enterprises succeed in finding alternative sources of income, rational relationship to its competitors in the agricultural markets, the ability of companies to technological innovations and more. The author reveals the complexity and contradictions of the process of adaptation of the national agricultural sector to the conditions and requirements of the European Union (EU) as a result of natural and economic features of the agricultural sector and its long-term internal and external isolation from developed European countries, significant differences between Ukraine and the EU in prioritizing public agricultural policy stresses the need for continuing scientific debate about the available integration prospects of the agricultural sector. Extremely important in these conditions is to assess the possible positive and negative consequences of joining the EU, working out their own integration scripts for the agricultural sector of Ukraine.

Ключові слова: аграрна політика, диверсифікація аграрного виробництва, ефективність аграрного виробництва, євроінтеграційні перспективи аграрного сектора.

Key words: agricultural policy, diversification of agricultural production, the efficiency of agricultural production, in terms of prospects for the agricultural sector.

ВСТУП

Внутрішні мотиви диверсифікації полягають у прагненні підприємства до корпоративної синергії і скорочення витрат, а саме: придбання нових технологій, налагодження організаційних процесів, створення ефективних систем управління, формування висококваліфікованого персоналу, доступ до нових продуктів, патентів, каналів дистрибуції, оптимізація податків тощо. Проте наразі диверсифікація виробництва здійснюється в умовах нестачі, та навіть, руйнування основного капіталу та дефіциту обігових засобів у сільськогосподарських товаровиробників, формування олігопольної структури агропродовольчих ринків, несприятливої цінової ситуації, нееквівалентності

відносин між сільським господарством та переробними підприємствами харчової промисловості, про що наголошують у своїх наукових працях вітчизняні вчені-аграрії. Поштовхом до позитивних зрушень має стати як сприятлива державна політика у сфері сільськогосподарського виробництва, так і зростання можливостей підприємств, націлених на диверсифікацію виробництва. В Україні склалися для цього певні передумови. Так, на Україну припадає приблизно третина світових запасів чорноземів та 27% орної землі. На одну особу в Україні припадає 0,68 га орної землі, тоді, як в Європі — 0,25 га, проте цей потенціал не використано в достатній мірі, негативні тенденції минулих років не усунено [1, с. 18].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Фундаментальні дослідження з позиції виявлення особливостей диверсифікації як економічної категорії та її проявів в різних галузях економіки, зокрема як форми організації аграрного виробництва здійснюють як вітчизняні вчені: В.Г. Андрійчук, О.С. Вітковський, Т.О. Зінчук, О.В. Зоренко, М.Д. Корінко, О.О. Комліченко, С.М. Попова, Н.І. Степаненко, М.Й. Хорунжий, А.А. Чухно, О.О. Шарко, О.О. Цогла, так і російські: М.А. Басаєва, І.Т. Басаєв, М.П. Донская, А.С. Андріанов, Т.О. Євглевська, В.Я. Красніков, Є.І. Мілованов та інші.

Категоріальний аналіз диверсифікації та концепції формування ефективних стратегій господарюючих суб'єктів в аграрному секторі запропонували зарубіжні вчені: К. Кляйн, Г. Кені, Л.Чейс-Вілд, В. Кера, М. Паскье та інші.

Однак, незважаючи на наявність вітчизняних і зарубіжних теоретично-практичних досліджень окремих питань диверсифікації, відсутні методологічні підходи до диверсифікації діяльності аграрних підприємств, недостатньо переконливо обгрунтовані переваги диверсифікації в аграрному секторі економіки, не доведено ефективність різних видів диверсифікації з погляду на специфічні особливості галузі сільського господарства.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідити основні принципи та функції аграрної політики України в контексті підвищення соціально-економічної ефективності диверсифікації аграрних підприємств.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Як зазначає О.І. Маслак, здебільшого інноваційна діяльність "обумовлює розширення виробництва (диверсифікацію), тому можна говорити про те, що за рахунок інноваційної продукції зростатиме споживання на зовнішньому і внутрішньому ринках" [2, с. 18]. Поширення інновацій та інноваційних рішень, при цьому, має передувати процесу диверсифікації, нова конвергентна модель комунікації пропонується вченим для дослідження інновацій в організації.

Таким чином, диверсифікація та технологічний розвиток аграрних підприємств на основі досягнень НТП є взаємозумовлюючими і взаємодоповнюючими процесами, що виходять один з одного, та стають необхідною умовою для досягнення стабільних темпів економічного зростання в аграрному секторі економіки.

Політичні фактори. Вони характеризують рівень стабільності політичної системи в країні. До них, зазвичай, відносять політичну ситуацію, лояльність влади, протекціонізм в галузі, наявність адміністративних перешкод, систему охорони і захисту прав власності тощо. Держана політика певним чином впливає на диверсифікацію, оскільки від політичних рішень залежать стан і перспективи торговельних відносин між країнами світу, рівень відкритості економіки, стабільність бізнесу, адекватне функціонування підприємства як суб'єкта господарської і зовнішньоекономічної діяльності на світовому ринку.

Автор стверджував, що "невидима рука" ринку призводить до оптимального результату, незважаючи на те, що окремі люди переслідують не суспільні, а власні інтереси [4]. Ринок дійсно довів свою ефективність у вирішенні проблеми задоволення матеріальних потреб суспільства. Разом з тим, жодна із сучасних економічних систем не функціонує у чисто ринковому вигляді. Як доводить світовий досвід, для забезпечення стабільного розвитку економіки, недостатньо лише одного ринкового механізму. Він потребує доповнення та коригування, тобто державного регулювання у системі заходів цілісності економічної політики.

Аграрна політика держави нероздільно пов'язана з іншими складовими політики — зовнішньоторговельною, промисловою, екологічною, соціальною та іншими. У широкому розумінні це система заходів, спрямована на розвиток аграрної сфери. За визначенням авторів, це "діяльність держави зі створення господарсько-фінансових та політичних рамок умов в аграрному секторі, яка реалізується шляхом впливу на економічні процеси, що мають місце в ньому відбуватися через форми та методи, найбільш дієві в галузі аграрної економіки" [3, 5, 6, 7]. Вітчизняними вченими доводиться необхідність формування механізмів ефективної аграрної політики, через які б забезпечувалися: продовольча безпека країни, стабільність сільсько-господарського виробництва, підтримання конкуренції, розв'язання соціальних питань [9, с. 26].

У Законі України "Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року" зазначено, що державна аграрна політика має за основу національні пріоритети. Згідно із законом державна аграрна політика спрямована на досягнення таких стратегічних цілей: гарантування продовольчої безпеки держави; перетворення аграрного сектора економіки держави на високоефективний, конкурентоспроможний на внутрішньому та зовнішньому ринках; збереження селянства як носія української ідентичності, культури та духовності нації; комплексний розвиток сільських територій; розв'язання соціальних проблем на селі.

У зв'язку із цим аграрна політика як система заходів та засобів державного впливу на виробництво і ринок сільськогосподарської продукції, сировини та продовольства нібито "вмонтована" у ресурсну базу підприємств, які здійснюють диверсифікацію. Насамперед йдеться про її позитивний та стабілізуючий вплив на соціально-економічну ефективність цього процесу (рис. 1).

Ідеї диверсифікації видів діяльності сільськогосподарських підприємств знайшли своє часткове відображення у низці законів та інших нормативно-правових актах, які стосуються загальних принципів розвитку сільського підприємництва, фермерства, особистого селянського господарства, сільськогосподарської кооперації, розвитку сільських територій, організації самоврядування, механізму державної підтримки, забезпечення якості і безпеки агропродовольчої продукції, формування конкурентної політики та інших питань [1—10]. Однак аналіз нормативно-правової бази свідчить, що окремі норми, які б дозволяли підвищити ефективність диверсифікації, виділити її переваги, мінімізувати ризики, покращити екологічну ситуацію, розв'язати соціальні проблеми, подолати монополізм окремих підприємств або їх об'єднань, недоопрацьовані, або взагалі відсутні.

Так, Закон України "Про сільське господарство" мав би сприяти ефективному функціонуванню галузі сільського господарства, вдосконаленню системи державного управління аграрним сектором, водними, лісовими та земельними ресурсами, розвитком інженерної і соціальної інфраструктури сільської поселенської мережі.

Гарантування продовольчої безпеки в контексті забезпечення фізичної та економічної доступності населенню життєво важливих продуктів харчування, умови запобігання і подолання надзвичайних продовольчих ситуацій у зв'язку із світовою продовольчою кризою та її викликами для України доцільно закласти в Законі України "Про продовольчу безпеку". Це зумовлено такою позитивною рисою диверсифікації, як її здатність покращувати та прискорювати формування ринку та наповнювати його харчовими продуктами національного виробництва [6].

У сучасних умовах ринкової економіки сільський аграрний туризм є одним із засобів диверсифікації джерел доходів сільського населення як компонент комплексного розвитку сільських територій та сільської інфраструктури. Проте проект Закону України "Про сільський аграрний туризм" вже більше як два роки перебуває на стадії обговорення громадських організацій. Практично невіршеними для сільськогосподарських підприємств є питанням відведення землі сільськогосподарського призначення під будівництво, наприклад, ферм та інших об'єктів. Процедура землевідводу ускладнюється бюрократичними бар'єрами, що потребує прийняття ряду законів про ринок землі, земельний кадастр тощо.

Слід зазначити, що зміни у законодавстві мають прямий вплив на різні види ділової активності підприємства, що є супроводжуваним чинником диверсифікації. Водночас, диверсифікація виробництва — процес далеко не однозначний та суперечливий. Особлива складність у питаннях виробництва продукції у відносно невеликих обсягах на базі існуючих вже ресурсів, за обов'язкової умови — низької собівартості та високої якості. Скажімо, проблемно підвищувати якість продукції в умовах неспеціалізованого підприємства. Нерідко у диверсифікованих підприємствах існують перешкоди з одержання нового обладнання, сировини, компонентів, висококваліфікованих спеціалістів тощо.

З огляду на це перевага диверсифікації за відповідної нормативно-правової підтримки держави полягає у тому, що вона дозволяє знайти оптимальні комбінації різних видів діяльності і тим самим мінімізувати внутрішні ризики та підвищити стійкість виробництва. Проте процес диверсифікації в Україні протікає всупереч умовам, створеним державою. За всі часи аграрних реформ не було жодного законодавчого акта, який би свідчив про проведення продуманої держаної політики, спрямованої на підтримку даного процесу.

ВИСНОВКИ

Отже, узагальнюючий висновок проведених досліджень у цьому плані зводиться до констатації факту, що для стимулювання процесів диверсифікації в аграрному секторі України необхідними є суттєві зміни і доопрацювання правового та економічного характеру. Важливим є забезпечення підприємств професійними управлінськими кадрами, менеджерами нового типу, які здатні зробити процес диверсифікації усвідомлено корисним для персоналу підприємств. Оскільки до їх компетенції належать підготовка ідей, розробка бізнес-планів зі створення нових напрямів діяльності підприємств, надання об'єктивної інформації, сприяння в оренді незадіяних приміщень на сільських територіях, підбір та розстановка кадрів. Місцева влада (сільські ради) могла б взяти на себе роль координуючого центру у розвитку сільської економіки, сприяючи залученню в обіг місцевих рекреаційних ресурсів, розвиваючи зелений туризм, місцеву та переробну промисловість із залученням зовнішніх інвесторів для реалізації конкретних проектів.

Література:

1. Андрійчук В.Г. Капіталізація сільського господарства: стан та економічне регулювання розвитку: монографія / В.Г. Андрійчук. — Ніжин: ТОВ "Видавництво "Аспект-Поліграф", 2007. — 216 с.
2. Глобалізація як тенденція соціально-економічного розвитку [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://subportal.univ.kiev.ua/wiki/>
3. Диверсифікація // Економічна енциклопедія. Т.1. — Тернопіль, Академія народного господарства, 2000. — С. 344—345.
4. Диверсифікація // Словник іншомовних слів: уклад. Л.О. Пустовіт [та ін.]. — К.: Довіра, 2000. — С. 355.
5. Козаченко Г.В. Аналіз диверсифікації діяльності підприємств малого бізнесу / Г.В. Козаченко, Д.А. Комісаренко // Вісник Східноукраїнського національного університету імені В. Дала. — 2003. — №7. — С. 148—153.
6. Корінько М.Д. Диверсифікація як економічна категорія / М.Д. Корінько // Актуальні проблеми економіки: Теорія і практика. — К.: Європейській університет, 2005. — Вип. 1. — 320 с.

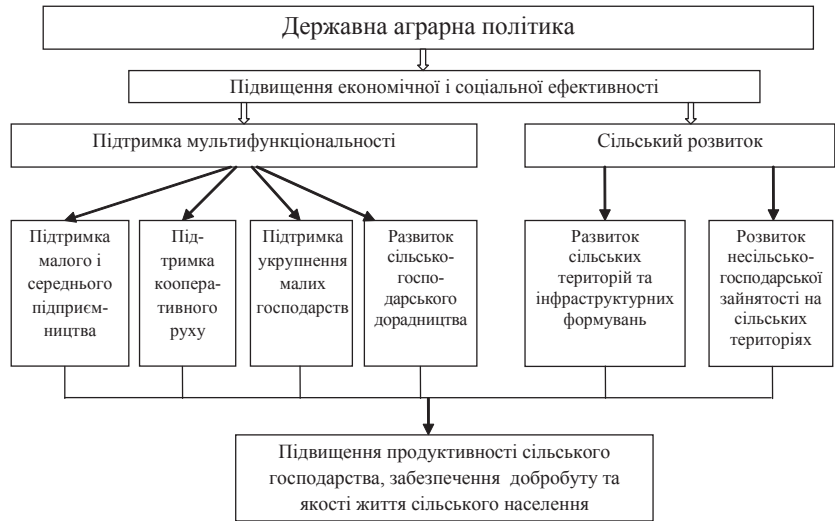

Рис. 1. Заходи аграрної політики з підвищення соціально-економічної ефективності диверсифікації підприємств

7. Корінько М.Д. Диверсифікація: теоретичні та методологічні основи: монографія. — К.: ННЦ ІАЕ, 2007. — 488 с.

8. Красников В.Я. Эффективность диверсификации агропромышленного производства / В.Я. Красников, Р.В. Солошенко, В.А. Долгополов, П.Е. Пархоменко. — Курск: Изд-во Курск. гос. с.-х. ак., 2004. — 151 с.

9. Кунц Р. Стратегия диверсификации и успех предприятия / Р. Кунц // Проблемы теории и практики управления. — 1994. — №1. — С. 96—100.

10. Матвієнко О.С. Перспективи диверсифікації виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств / О.С. Матвієнко // Аграрний вісник Причорномор'я. — 2008. — №4. — С. 121—125.

References:

1. Andriychuk, V. H. (2007), Kapitalizatsiia sil's'koho hospodarstva: stan ta ekonomichne rehuliuвання rozvytku [Capitalization of agriculture: the state and economic regulation of development], Aspekt-Polihraf, Nizhyn, Ukraine.
2. Cybportal (2013), "The globalization as a trend of the social and economic development", available at: <http://cybportal.univ.kiev.ua/wiki/> (Accessed 20 Nov 2013).
3. Economic Encyclopedia (2000), Dyversyfikatsiia. Ekonomichna entsyklopediia [Diversification. Economic Encyclopedia], Akademiia narodnoho hospodarstva, Ternopil', Ukraine.
4. Pustovit, L.O. (2000), Dyversyfikatsiia. Slovnyk inshomovnykh sliv [Diversification. Dictionary of foreign words], Dovira, Kyiv, Ukraine.
5. Kozachenko, H.V. (2003), "Analysis of the diversification activities of enterprises of small businesses", Visnyk Shkhydnoukrains'koho natsional'noho universytetu imeni V. Dalia, vol. 7, pp. 148—153.
6. Korin'ko, M.D. (2005), "Diversifying as economic category", Aktual'ni problemy ekonomiky: Teoriia i praktyka, vol. 1, p.320.
7. Korin'ko, M.D. (2007), Dyversyfikatsiia: teoretychni ta metodolohichni osnovy [Diversification: Theoretical and methodological foundations], NNTs IAE, Kyiv, Ukraine.
8. Krasnikov, V.Ja. Soloshenko, R.V. Dolgopолоv, V.A. and Parhomenko, P.E. (2004), Jeffektivnost' diversifikatsii agropromyshlennogo proizvodstva [Efficiency diversification of agricultural production], Izd-vo Kursk. gos. s.-h. ak., Kursk, Russia.
9. Kunc, R. (1994), "Diversification strategy and success of the enterprise", Problemy teorii i praktiki upravlenija, vol. 1, pp. 96—100.
10. Matviienko, O. S. (2008), "Prospects of diversification production and economic activity of agricultural enterprises", Ahrarnyj visnyk Prychornomor'ia, vol.4, pp. 121—125.

Стаття надійшла до редакції 06.11.2013 р.